

AVRUPALILARA GÖRE OSMANLI DÖNEMİNDE ASKERİ MÜZİK GELENEĞİ

Timur VURAL*

ÖZET

Orta Asya'da ilk karşımıza çıkan Türk kabilelerinden, Osmanlı'nın son dönemine kadar, Türkler tarihlerini yazmaktan çok, tarih yazacak eylemlerle meşgul olmuşlardır. Bu sebepten dolayı, Askeri müzik geleneğine yönelik bilgilerin büyük bir kısmını Doğu ve Batı kaynaklarından elde edebilmekteyiz.

Bu çalışmada Osmanlı dönemi mehter geleneğine ışık tutacak on bir Avrupalı seyyahın notları incelenmiş ve onların askeri müzik geleneğine yönelik tespitleri sergilenmiştir. Anadolu'nun birçok yerini kat eden seyyahlar dönemin Osmanlı kültürüne dair oldukça geniş ve detaylı bilgiler sunmuşlardır. Birçoğu iyi bir eğitim almış olan gezginlerin, Osmanlı dönemine ait aktarımları, askeri müzik geleneğinin sergilenmesi açısından oldukça dikkate değerdir. Askeri müzik geleneğine yönelik yapılan bu çalışma, alanında bir ilk olmasından ötürü önem taşımaktadır.

Literatür taramasına dayalı betimsel bir araştırma olan bu çalışmanın sonucunda, Osmanlıların her dönem de askeri müziği, yani mehter takımını yaşattıkları, padişahın barışta ve seferde mehter takımını yanında bulundurduğu, çeşitli yarışmalarda, sportif oyunlarda, bayramlarda ve sabahları tüm Osmanlı'nın uyandırılmasından, akşamları yatma vaktinin geldiğinin bildirilmesine kadar mehter geleneğinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Sultanın veya ailesinden birinin vefatı veya ordunun yenilgiye uğraması durumunda tüm ülkede mehter musikisi yasaklanmıştır. Kutsal anlamlar taşıyan mehter çalgıları ölen Osmanlı padişahlarının türbelerinde yüzyıllarca asılı kalmıştır. Mehter musikisi, Osmanlı kimliğinin bir nişanı olmuştur. Hem halkın, hem sarayının vazgeçilmez eğlencesi ve ortak paydası olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Askeri müzik, Mehter, Avrupalı Seyyahlar, Osmanlı'da Müzik, Etnomüzikoloji

THE TRADITION OF MILITARY MUSIC IN THE OTTOMAN PERIOD ACCORDING TO THE EUROPEANS

ABSTRACT

The Turks have been engaged in making history instead of writing history, from Turkish tribes in Central Asia to the last period of the

---

* Öğr. Gör. Dr. N.E. Üniversitesi, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, El-mek: trvural@yahoo.com

Ottomans. For this reason large portion of information for military music tradition are able to obtain Eastern and Western sources.

In this study it has been examined that, eleven European travelers' notes which sheds light on Ottoman mehter (janissary band) tradition and it has been exhibited that their determinations for military music. These travelers, who had been circulating in many parts of Anatolia, were presented quite large and detailed information about the Ottoman culture. These travelers, who have received a good education, are extremely interesting in terms of exhibiting the tradition of military music, in Ottoman period. This study conducted on a tradition of military music and it has big importance the area, because of the first.

As a result of this descriptive research, based on literature searching, it has been identified that, the Ottomans had survived mehter in every era; mehter had taken side of the sultan in peace and war; mehter tradition had used for various competitions, in sport games, bayram (holly festival), had announced awaking time and bed time in evenings all Ottomans. Mehter music was forbidden when the Sultan or one of the members of his family deceased or the army defeated. Mehter instruments have holly values; have been hanged on the shrines of the Ottoman Sultans for centuries. Mehter music had become an ensign of Ottoman identity. At the same time, it had become indispensable entertainment and common point of both the public and the palace.

Key Words: Military Music, Mehter (Janissary Band), European Travelers, Music in Ottoman, Ethnomusicology

Giriş

Orta Asya'da ilk karşımıza çıkan Türk kabilelerinden, Osmanlı'nın son dönemine kadar, Türkler tarihlerini yazmaktan çok, tarih yazacak eylemlerle meşgul olmuşlardır. Bu sebepten ötürü Türkler ile ilgili birçok bilgiye yabancılara ait kaynaklardan ulaşılabilmektedir. Orta Asya Türklerine ait bilgilere ulaşmak için, Çin kaynakları kullanılırken, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonrası için, Arap, Bizans ve Avrupalı kaynaklara başvurulmaktadır.

Türklerin İslamiyet'i kabullerinden itibaren Araplar daha fazla seyahatler düzenleyerek Türkler ve yaşayışları hakkında bilgiler toplamaya başlamışlardır. Avrupa'nın Türkler ile gerçekten ilgilenmesi ise, Osmanlı'nın topraklarını batıya doğru genişletmesiyle başlamıştır. XIV. yüzyılda ilk kez Avrupa topraklarına adım atan Türkler, hızlı ilerleyişlerinin sonucunda XV. yüzyıllardan itibaren seyyahları topraklarına çekmişlerdir. İstanbul'un fethinden sonra ise artık karşılardaki Türklerin ne denli dikkate alınması gereken bir düşman olduğunu fark eden Avrupalılar, bu tarihten itibaren seyyahlarını sıklıkla, seyahat, elçilik, esir olarak alınma, bitki analizi ve casusluk gibi sebepler ile Türk topraklarına göndermişler ve bu seyyahlar metre metre tüm Türk yurdunu gezmişlerdir.

Bu gezileri esnasında gerek sarayda, gerek farklı illerde sık sık mehter takımlarına rastlayan seyyahlar, bu müziğe ve çalgılarına olan yabancılıklarından ötürü genellikle olumsuz tasvirlerde bulunmuşlardır. Yinede onların gözlemlerine dayalı olan bu anlatıları, mehter geleneğinin ve çalgılarının Osmanlıdaki kullanımının sergilenmesi açısından oldukça kıymetlidir. Bazı seyyahların yaptığı tanımlamalar o kadar detaylıdır ki, mehterin tınısını ve çalgılarını görür gibi olursunuz. Bazıları ise sadece mehterin kullanıldığından bahsederek üstünde durmamışlardır.

Turkish Studies

Osmanlı dönemine yönelik yapılacak olan tarihi müzikolojik çalışmalarda, önemli bir kaynak olan seyyahlara ait eserler, askeri müzik geleneğinin de betimlenmesinde kıymetli bir yere sahiptir. Lakin bu araştırmalarda, yabancı kaynakların anlatılarının içinde, taraflı bir çarpıtma veya kültürel farklılıklardan kaynaklanan değişik algılamaların olabileceği unutulmamalıdır.

Bu çalışmada ele alınan, seyyahlar ve seyahat tarihleri sırasıyla şöyledir; **a.Bertardon De La Broquiere(1432-1433)**, **b.Giovan Antonio Menavino(1501-1514)**, **c.Salomon Schweigger(1578-1581)**, **ç.Jean Thevenot(1656)**, **d.Claes Ralamb(1657-1658)**, **e.Jean-Bapstiste Tavernier(1631-1663)**, **f.Antonie Galland(1672-1673)**, **g.John Covel(1670-1677)**, **ğ.Albertus Bobovius(1628-1686)**, **h.Joseph De Tournefort(1701-1702)** **ı.Baron de Tott(1755-1775)'dur.** Tüm gezginler hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra, eserlerinde yer alan askeri müzik geleneğine yönelik notları aktarılmış ve yorumlanmıştır.

Seyyahlara Göre Osmanlılarda Askeri Müzik

a.Bertrandon de la Broquiere, Fransa'nın Toulouse yakınında La Broquiere arazisinin sahibi olan bir asilzadedir. 1432 yılında hac seyahati görüntüsünde olan gezisi tamamen diplomatik bir vaziyet alır. Hafya, Kudüs, Suriye ve buradan da Anadolu'ya geçer, Ramazanoğulları, Karamanoğulları ve Osmanoğulları beyliklerini aşar ve Bizans toprağı olan İstanbul'a ulaşır. Burada biraz kaldıktan sonra 23 Ocak 1433 Edirne ve çevresini dolaşır ve yurduna döner.

Yazar Şam'a geldiğinin ertesi günü "Mekke yönünden gelen 3000 deveden oluştuğu söylenen kervanı görmüştür. Bu kervan, Kuran-ı Kerim getirmekte olduğundan, şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanmıştır. Bu Hz. Muhammed töresidir. Bu kafilenin önünde dört çalıcı ile büyük gürültü çıkaran çok sayıda davulcu ve oyuncular yürümekteydi."¹ Yazar bu kervandaki Osmanlı padişahı ailesinden bir kadını da tasvir etmektedir. Bu tür hac kervanları Cumhuriyet dönemine kadar hep olmuştur. Resim 1.'de Türkiye Selçukluları'na ait bir hac kervanındaki nebet takımı görülmektedir.

Broquiere, Suriye, Şam, Halep yörelerindeki seyahatleri esnasında, Türkmenlerin savaşçılıkta çok başarılı olduğunu görmüştür. Onlar hakkında "iyi cins ata binerler, okları ve yayları iyidir, kılıçları güzeldir, bazılarının kalkanları vardır, davul kullanırlar"² demiştir. Davula yönelik diğer bir betimlemesi ise şöyledir; Karamanoğlu hanedanının sekizinci sultanı olan İbrahim Bey'i Konya'da ata binmiş olarak şehirde ilerlerken görmüştür. "Büyük bir bölümü atlılardan oluşan elli kişinin arasında yürüyordu. Ülkenin adetlerine göre kuşanmış bir halde kılıcını yanında taşıyor, eyerinin kayışında da bir dümbelek bulunuyordu; günlerden cumaydı ve hükümdar, tatil günü olan bu günde hutbesini okutmaya gidiyordu."³ Burada savaş aletleri ve kuşamı içinde yer alan davul, Türklerin savaş aleti ve savaşçı kişiliğinin bir simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹ Bertrandon de la Broquiere, *Deniz Aşırı Seyahati*, Çev: İlhan Arda, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000:143.

² Broquiere,2000:162.

³ Broquiere,2000:188.

Resim 1. Hac Kervanı ve Nevbet Takımı,
1237 tarihli Makamat-ı Hariri, Bibliotheque
Nationale, Paris

“Hünkârın(II. Murad) Rumeli Beylerbeyinin kızına düğün için gönderdiği hediyeleri, paşalardan birinin eşi ve otuz civarında bayan naklediyordu. Önlerinde yürüyen on iki ya da on üç erkek, iki çalgıcı ozan ve bir borazan, bir büyük davul ve on üç çift kadar da genç uşak vardı ve hepsi de bir büyük güürültü ve şamata yaparak yürüyorlardı.”⁴ Osmanlı döneminde Padişah ailesi ve üst düzey yöneticilere ait düğün çeyizlerinin taşınması esnasında, sıklıkla mehter takımları görev almıştır. Çalınan nağmeler ile bir nevi düğün ilan edilirken, yollanan çeyizin büyüklüğü padişahın veya paşanın gücünü simgeler niteliktedir.

Türkler daha İstanbul’u fethetmeden önce onlarla tanışan Broquiere, onların savaşçı ruhunu ve savaşma taktiklerini dikkatle incelemiş, halk arasında anlatılan cenk usullerini derlemiş ve günlüğünü, Avrupalıların Türklerle savaşırken dikkat etmeleri gereken taktiklere yönelik bir el kitabı haline çevirmiştir. Örnek olarak; “Türklerin ordularını hazırlamaları için iki ya da üç gün onlara yeterlidir. Savaşa hazır olduklarında ve Hıristiyanların gelmekte olduklarını ve nerede bulduklarını öğrendiklerinde, ansızın harekete geçerler ve şöyle yaparlar: Bir Hıristiyan ordugâhındaki birliklerden yüz silahlı adam, on bin Türk’ten daha fazla güürültü çıkardığı için, davul çalarlar ve bu davul oldukça büyük olurdu(kös); davul sesi duyulunca, ilk olarak harekete geçmesi gerekenler yürüyüşe başlarlar, geri kalanlar düzgün sıralar halinde aynı yönde yürümek üzere hazır beklerdi.”⁵

Broquiere Türklerin savaş taktiklerinden çok etkilenmiştir. “Türkler kaçarken de çok iyi ok atabiliyorlardı. Ayrıca Türklerden her biri eyerlerinin kayışlarına bağlanmış olarak bir borazan taşıyorlardı ve kendilerini takip edenlerin darmadağın olduklarını görünce bu birliği yöneten kişi veya kişiler borazanı üç kez çalıyorlardı. Herkes kendi borazanını diğerinin peşi sıra çalınca

⁴ Broquiere,2000:251.

⁵ Broquiere,2000:267.

borazan sesleri birbirini izleyen feryatlar gibi ortalığa yayılıyor, düşmanlarda bu kargaşalık içinde kolaylıkla tuzağa düşüyorlardı.”⁶

Kitabında dikkat edilmesi gereken bir diğer hususu şöyle nakledilmiştir. “*Hıristiyanların atları iri ve hantaldır; Türkler dağınıklığa düşürüldükleri zaman kaçmaya başlarlar ve düşmanın atlarını yaralar, kendilerini kovalayanları vururlardı. Türklerin büyük çoğunluğu eyer kayışında küçük bir davul taşırlandı ve bunu çaldıkları zaman, birbirlerinin davul seslerini duyanlar yabani bir hayvan gibi bir araya toplanırlar. Bir araya gelince ve Hıristiyanları da dağınık bir halde bulunca, herkes kendini nasıl bir son beklediğini bilirdi.”⁷* O dönemlerde bu pasajları okuyan Hıristiyan bir komutan, Türklerin tehlikeli savaşçılar olduğunu anlamış olmalıdır. Davulu ve boruları gerilla savaşında yani düzenli ordunun haricinde kullanışları savaş taktiği açısından oldukça etkileyici ve Türklere has bir özelliktir.

Broquiere’in günlüğüne ayrılan kısmı onun Türklere yönelik tanımlamasıyla kapatmak yazarın bakış açısının sergilenmesi açısından yerinde olacaktır. “Ona göre Türkler serbest ve neşelidirler, fırsat buldukça türkü söylerler, onlarla yaşayınca melankolik olunamaz. Onlar, büyük meşakatlere katlanan, fakat az şey bekleyen insanlardır.”⁸ Seyyahın bu tespiti aslında Türklere yönelik çok önemli bir betimlemedir. Türklerin hayatlarında türkülerin her an var olduğunu, türküler ile eğlenip coştuklarının göstergesidir.

b.Giovan Antonio Menavino, 1501 yılında, seyahat ettiği ticaret gemisi, Adriyatik Denizi’nde korsanlar tarafından ele geçirilip kendisinde esir düştükten sonra, Osmanlı sarayına satılan Menavino, Sultan II. Beyazıd’ın maiyetinde kaldığı on yıl boyunca Enderun’da eğitim görmüş, sultanın hizmetinde bulunmuş ve XVI. asır saray hayatına yakinen şahitlik ederek bizim için önemli olan birçok ayrıntıyı kaleme almıştır.

Türkler yas tutukları veya bir savaşı kaybettikleri dönemlerde topraklarında müzik çalınmasına izin vermezler. “*Sultan Beyazıd’ın ikinci oğlu olan Sultan Alemşah’ın ölümünde Beyazıd kötü haberi alınca -Zaten oğlumun öleceğini tahmin etmiştim. Daha başka bir şey diyemeden gözyaşları dökülüverir. Sonrada padişahlık sarığını yere fırlatır. Odasındaki bütün süsler kaldırılır, halılar tersine çevrilir, üç gün için bütün dükkânların kapanmasını ve hiçbir musiki aletinin çalınmaması ilan edilir.”⁹* Günümüzde aynı adet devam ettirilmektedir; Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde terörist saldırılardan dolayı şehidimiz olduğu zaman, askeri bandoların konser vermesi kati suretle yasaklanmıştır.

Menavino’nun saray mehterhanesine yönelik verdiği detaylı bilgiler oldukça kıymetlidir. “*Padişahın borucuları ve diğer çalıcıları yüz elli kişi kadardır. Günde sekiz akçe maaş alırlar. On beşi sarayın yanındaki bir kulede, on beşi de şehrin bir başka köşesinde dururlar. Bunlar gece saat ikide borazan, zurna ve davul çalarlar. Çaldıktan sonra şehre kimse gidemez. Eğer subaşı birinin gittiğini tespit ederse hapse atar. Bir kerede gün doğmadan bir saat önce çalgılar çalınır. Çalgıcıların bir kısmı Pera’da kalır. Diğerleri padişaha refakat üzere savaşa giderler. Davullar(kös) öylesine büyüktür ki bir deve bir davuldan fazlasını taşıyamaz. Her bir davul iki kişi tarafında iki topuzla çalınır. Davul çalınırken bütün her yer titrer gibi olur.”¹⁰* Seyyahın mehter çalıcılarına yönelik verdiği yüz elli sayısı, 1525 senesine ait Osmanlı kaynaklarındaki yüz yetmiş yedi sayısı ile örtüşmektedir.¹¹

⁶ Broquiere,2000:269.

⁷ Broquiere,2000:306.

⁸ Broquiere,2000:21.

⁹ Giovan Antonio Menavino, *Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme*, Çev: Harun Mutluay, Dergah yayınları, İstanbul, 2011:120.

¹⁰ Menavino,2011:100-101.

¹¹ Tsm.(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi) D. 9623.

Savaş esnasında mehterin nasıl orduları nizama getirdiğine dair önemli bilgileri yine seyyah şöyle aktarmaktadır. “Beyazıt’ın adamları derhal bayrakları açtılar ve silah başına çağırın boruları çaldırarak birlikleri nizama sokmaya başladılar. Selim de aynı şeyi yaptı.”¹² Bir diğer örnek ise “Selim’in kardeşi Ahmet’le savaşı esnasında iki tarafta bayrakları açarak davul ve boruları kuvvetle çaldırıyorlardı.”¹³ diye yazar kaleme almıştır.

c.Salomon Schweigger, kitabında, 1577’de Viyana’dan yola çıkarak Edirne üzerinden İstanbul’a yaptığı yolculuğu ve bu kente yaşadığı, Sultan III. Murat dönemine ait dört yıllık anılarını aktarmıştır. Yazar Türklerin 400 yıl önceki yaşamlarına yönelik canlı bir tablo çizer. Kuşkusuz anlattığı bazı olaylarda tarafsız kalmayı başaramaz. Ama Türklerin Hıristiyanları yenmelerinin sebebini araştırmış ve savaş düzenlerine yönelik oldukça isabetli tespitler sergilemiştir.

Schweigger, Belgrad’dan yola çıkışının ikinci günü Koları köyü yakınlarında 1 Aralık 1577 günü Belgrad Beylerbeyine rastlamıştır. “*Kendisi bu göreve yeni atanmıştı ve İstanbul’dan Belgrad’a 300 kişilik hizmetkâr ve askerleri ile ilerliyordu. Geniş bir alanda durup o kafilenin geçişini izledik. Beylerbeyi, efendime başını eğerek dostça selam verdi. Bir yandan da ordu mızıkacılarına çalgılarını kuvvetle çalmalarını emretti. Bu çok hoş bir müzikti. Fıçıcuların fıçı tahtalarını çakarken çıkardıkları seslere benziyordu.*”¹⁴ Paşalara ait kervanlar mehterin müziğiyle oldukça debdebeli ilerliyorlardı. Birçok seyyahın gezileri esnasında rastladıkları kervanlara yönelik oldukça benzer mehter gelenekleri aktarmaları, kurumsal bir yapının kanunlar ile belirlenmiş olduğuna işaret etmektedir.

Türklerin düğün alaylarında mehter takımlarını kullandıklarını Schweigger’e ait çizimlerden öğrenmekteyiz. Yine seyyah mehter ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur. “*Erkekler genelde Türklerin savaş alanlarında kullandıkları çalgıları kullanırlar. Bunlar örneğin piriç madeninden yapılma bir boru(F), Almanya’da çobanların çaldıkları kavala biçim ve ses bakımından çok benzeyen tahta bir kaval(C), Almanya’daki davulların yarısı boyunda, üzeri kırmızı kumaşla kaplı bir davuldur(D). Türklerin çalgıları arasında piriç madeninde yapılma, tabak boyunda ve kardinal şapkasına benzeyen iki yuvarlak kapak (G) da vardır ki, bunlar tepelerinde bulunan halkadan parmaklardan birine geçirilerek birbirine vurulur ve böylece ses çıkarmaları sağlanır. Bu ses birçok silahın sürtüşmesinden çıkan sese benzer. Türkler sefere çıktıklarında, düğünlerde, bayram günlerinde ve başka eğlenceler vesilesiyle ya da padişahları müzik dinlemek istediğinde bu çalgıları çalarlar. Bunların dışında ordu da kullandıkları, Almanların yüksek başlıklarının boyunda, dibe doğru sivrileşen iki küçük davulları vardır(E).*”¹⁵ Yazarın aktardığı betimleme oldukça kıymetlidir. Özellikle kendine ait betimlemeyi kitabında resmetmesi 16. yüzyıl mehter takımlarına ışık tutar bir niteliktedir. Resim 2.’de görülen (A) ve (H)’deki telli çalgılar mehterin savaşlarda kullandığı çalgılardan değildir. Lakin mehterin düğünlerde ve çeşitli eğlencelerde neyden tambura kadar farklı çalgıları kadrosuna aldığı bilinmektedir.

¹² Menavino,2011:127.

¹³ Menavino,2011:141.

¹⁴ Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk*, Çev: S. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004:44.

¹⁵ Schweigger,2004:206-207.

Resim 2. Türk Musikisi Çalgıları¹⁶

Mehter müziğinin sözlü musiki olarak Osmanlı döneminde icra edildiğine dair yazarın aktarımları oldukça kıymetlidir. “Türklerin kahramanları, savaşları ve kazandıkları zaferler hakkında pek çok destan ve şarkının bulunduğu, bunların uyak ve söylem bakımından sanat değeri taşıdığını çok kişiden duydum. Ama ben birden fazla ezgi işittiğimi hatırlamıyorum. Bence sözünü ettiğim çalgıları da savaş müziği olarak hep aynı ezgiyi çalmaktadır. Bu ezgiyi hiçbir çeşitleme yapmaksızın seslendirirler, her alet aynı melodiyi çalar, sadece triole veya fug yerine tempo hızlanır.”¹⁷

Schweigge’ın mehter musikisine karşı oldukça ön yargılı ve uzak olduğu kendi ifadelerinden anlaşılmalıdır. “Doğrusunu söylemek gerekirse bu müzik hiç de hoş ve zarif değildir, tam aksine, gayet sert ve saldırgan bir havası vardır, üstelik Hıristiyan dünyasında dinlemeye alışık olduğumuz gerçek müzik sanatına ters düşen ses uyumsuzluğu da insanı rahatsız eder. Kısacası bu müziğe akıl erdirmek veya çalışında bir beceri saptamak mümkün değildir. Müzik konusunda bilgi sahibi olanlar ve Türklerin müziğini bir kez dinleyenler benim bu sözlerimi tasdik edeceklerdir. Türkleri için makbul olan şey, bu müzik bütün bir alanı inletecek kadar yüksek sesle çalınmasıdır. Müziğin insanları sarsacak kadar etkili olabilmesi için, aynı aletten 4, 5, 6 ya da daha fazlası bir arada çalar ve aletlerden birinin diğerinden daha güçlü olması hiç dikkate alınmadan hepsi karmaşık ve düzensiz bir halde seslendirilir. Çaldıkları parçanın sözlerine göre gerektiğinde aletlerin seslerini kısma ya da yükseltmeyi beceremezler. Kısacası Türklerin müziği sevimsiz ve kuralsız bir ses karmaşasından ibarettir.”¹⁸ Her kültürü kendine has özellikleri ile değerlendirip, onu kendi üslubuyla kabullenmenin gereğinden habersiz olan yazar, oldukça sert eleştirilerde bulunmuştur. Kendi saraylarında dinlediği çağdaş klasik batı müziği havaları ile doğuya ait çok eski bir üslup olan mehter musikisini mukayese etmesi, tarihi eser bir at arabasıyla modern dünya ait bir otomobili kıyaslamaya benzetilebilir. Birçok seyyah bu XVIII. yy.a kadar bu hatalara düşmüşler, sonraki dönemlerde aşına oldukları bu müziği daha olumlu tablolar ile aktarmışlardır.

¹⁶ Schweigge,2004:208.

¹⁷ Schweigge,2004:209.

¹⁸ Schweigge,2004:207-208.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

ç. Jean Thevenot, 2 Aralık 1655'te İstanbul'a varmış ve dokuz ay burada kalmıştır. Anlatıları üç bölüme ayrılmaktadır. İlkinde kente ait betimlemeler yapılırken, ikincisinde Türklere ait örf ve adetler, son bölüm ise tarihi ve idari bilgiler yer almaktadır. Oluşturduğu seyahat notları birçok tarihçi ve seyyahın temel kaynağı durumuna gelmiştir. 30 Ağustos 1656'da İstanbul'dan ayrılmıştır.

Thevenot Türklerin inançlarından bahsederken “Hz. Salih'in devesinin Şam-Mekke yolunda öldüğünü ve kendisinden keramet isteyen kâfirlere deveyi dirilterek dinine davet ettiğini iletir. Dirilen devenin hala yaşadığına inanıldığından buradan geçen deve kervanları, Hz. Salih'in devesinin çığlığını, develerinin duymaması için davul ve def çaldıklarını ifade eder.”¹⁹ Bu örnekte kervanlarda mehter takımlarının görev aldığına işaret etmektedir.

Sünnet törenleri Türkler için oldukça önem arz etmektedir. “Büyük eğlence tertip ederler; çocuk gereken yaşa gelince bu tören için bir gün belirlenir, o gün çocuk ata bindirilir ve davul ve dümbelek çalınarak şehirde dolaştırılır.”²⁰ Birçok seyyahın İstanbul'da benzer durumlara şahit olması, sünnet çocuklarının müzik eşliğinde gezdirilmesinin yaygın olduğunu göstermektedir.

Thevenot günlüğünün Mısır'da kaleme aldığı kısmında oldukça sık olarak mehterden bahsetmiştir. “Kahire'de 11 Haziran 1657 padişaha gidecek olan hazine kaleden indirildi. Bu hazine kalabalık bir muhafız birliği eşliğinde, bir sancakbeyi ile İstanbul'a giderdi. Bu alayda sancakların ardından çoğu Mağribîlerden oluşan, kimileri zurna, kimileri davul, kimileri kudüm(nakkare), ellerindeki boruları üfleyen bir kalabalık geliyordu.”²¹

Ramazan ayı başlangıç merasimi 12 Haziran 1657 günü Thevenot'un kalemine şöyle yansımıştır. “Gece saat bir veya ikide dervişler başlarında şeyhleri ve kalabalık eşliğinde yürümeye başlarlar. Halk şeyhe çok fazla alkış ve tezahürat yapar. Onun ardından develere binmiş, büyük bir gürültü çıkararak davul, kudüm ve her türlü müzik aleti çalan birçok kişi gelir. Sonra da panayır kıyafeti giymiş insanlar vardır.”²²

Kahire paşası 30 Haziran 1657 günü azledilmiştir. 26 Temmuz 1657 sabahı hesaplarını teslim edip, emrindeki maiyeti ile şu düzende Kahire'den çıkmıştır. Önce ikili sırada beyler ve adamları, ardından paşanın silahlanmış adamları gelir ki, bunların ilk 30 kadarı sancakları taşır. Sonra kale muhafızları, çavuşlar, subaşı, yeniçeri birlikler ve paşanın kendisi gelir. Paşanın hizmetkârlarının birçoğu boru, davul ve kudüm(nakkare)ve benzer müzik aletleri çalarak ilerliyorlardı.²³ Buradaki tasvir Osmanlı mehter geleneğinin farklı bir yüzünü sergilemektedir. Azledilen Osmanlı paşasının İstanbul'a dönüşünde maiyetindeki mehter takımını da götürürken, ortada üzücü bir durum olmasına rağmen mehter takımının müzik çalması tezat oluşturmaktadır.

“17 Eylül 1657 günü yaklaşık iki ay sonra, azledilenin Mısır paşasının yerine Şah Gazi Paşa, kentin önüne geldi. Burada paşanın otağı kuruludur. Şehrin ileri gelenlerini paşa huzuruna kabul eder. Paşa orada 12 gün ağırlandıktan sonra şehre girmiştir... Sonrasında yeşil, sarı ve kırmızı sancaklara bölünmüş durumdaki sipahiler geçti. Yeşil sancaklılar Çerkez bölüğüydü 400 kişi kadardır bölüğün sonunda bölük ağası ve mehter takımı geliyordu. Daha sonraki sarı bölük 420 kişi kadardı ve en sonlarından bölük ağası ve mehter takımı geliyordu. En son sırada kırmızı bölük geliyordu, sayıları 500 kadardı, bölük ağasından sonra mehter takımı geliyordu; ama bu takım önceki iki bölükten daha kalabalıktı, bu bölük önceki iki bölükten daha saygındı... Paşanın ardından üzerinde iki siyah tuğ bulunan bir çavuş, silahdar ve çuhadar geliyor, onları çok sayıda

¹⁹ Jean Thevenot, *Thevenot Seyahatnamesi*, Çev: Ali Berkay, Kitap yayınevi, İstanbul, 2009:82.

²⁰ Thevenot,2009:84.

²¹ Thevenot,2009:191.

²² Thevenot,2009:192.

²³ Thevenot,2009:194.

*davul, zurna, dümbelek, kudüm ve benzer müzik aletleri çalan ve hepsi ata binmiş olan hizmetkârlar izliyordu.*²⁴ Mehter takımları paşaya ait tüm bölüklerde ve kendi maiyetinin de bulunmaktadır. Ayrıca mehter takımında ki müzisyenlerinin sayısının fazlalığı o birliğin saygınlığına işaret etmekteydi.

Yine bir hac kervanı uğurlaması seyyah tarafından şöyle aktarılmıştır: “*Padişahın her yıl Mekke’ye gönderdiği armağanların hepsine, Muhammed’in hırkası adı verilirdi. Bu armağanlar Kahire kalesinde işlenirdi... 21 Temmuz 1657 günü bu kervanın geçit resminde tüm devlet görevlileri ve halk yer alıyordu. Sancaklarıyla birçok tören alayı, davullar ve kudümleriyle dervişler onlara eşlik ediyorlardı. Armağan olarak gönderilen parçalara el sürebilmek için herkes birbirini parçalıyordu.*”²⁵ Kutsal armağanların ululanmasının, mehterin o gümbürtülü nağmeleri ile yapılması, aslında mehter müziğinin İslam dini ile ne derece örtüştüğünün göstergesidir. Müziği haram gören çevreler bile hiçbir dönem bu sultanlara has müziğe dil çıkartmamışlardır.

Nil’e bağlı Haliç’te, suyun yükselmesi sonucu yapılan açılış töreni ve eğlenceleri de oldukça dikkat çekicidir. 15 Ağustos 1657 günü Haliç’in açılışını izlemek için Bulak’a giden Thevenot tüm kayıkların sıraya sokulmuş olduğunu görmüştür. “*Paşa tören alanına geldiğinde kendisi için hazırlanmış olan kayığına binmiş ve yanındaki beylerin kayıklarıyla beraber Kahire yolunu tutmuştur. Paşanın kayığı etrafındaki üç kayıktan ve rengârenk yelkenlerinden ayırt edilebilmekteydi. İçinde birçok davul, zurna, kudüm ve benzer müzik aletlerinin çalındığı bir kayık geliyordu. Diğer kayıkların peşinde içleri çalgıcılarla dolu benzer kayıklar vardı. Paşayı karşılamak için atılan top sesleri, kayıklardan gelen müzik sesleri halkın alkışları birbirine karışıyordu.*”²⁶ Kayıklarda mehter takımlarının şenlik, düğün vb. etkinliklerde müzik icra etmeleri İstanbul’da sıklıkla görülen bir durumdur. Buna örnek olarak Sultan Ahmet’in düğününe ait bir minyatür olan Resim 3.’de sol varakta alt kısımda iki kayık dolusu mehter müzisyenleri görülmektedir.

Resim 3. Haliçte yapılan Sultan Ahmet’in düğünü.²⁷

“*7 Eylül 1657 günü Girce Beyi’nin Kahire’ye girişi esnasında alayın en sonunda davul, kudüm ve zurna çalan on kişi geliyordu. Bunun dışında 60 tan fazla devenin sırtında kudüm (kös)*”

²⁴ Thevenot,2009:213-214.

²⁵ Thevenot,2009:196.

²⁶ Thevenot,2009:218.

²⁷ Vehbi Surname, *Sultan Ahmet’in Düğün Kitabı*, Çev: Mertol Tulum, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008:250-251.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

çalanlar vardı. Bu develer alayın çeşitli yerlerine dağıldıkları için büyük gürültü çıkıyordu."²⁸ Bu şekilde develere bindirilmiş mehter takımı askeri müzik geleneğinin seyyar olarak icra edilebilmesini sağlamaktaydı. Müziğin seyyar hatta hareket halindeyken icra edilebiliyor olması onun yaygın olmasına da vesile olmuştur. Develerin alayın farklı taraflarına dağıtılmasıyla yürüyüş esnasında çok büyük bir topluluğa hem komutların doğru iletilmesi hem de askerinin düzenli ilerlemesi sağlanmıştır.

d.Claes Ralamb, 1657-1658 yılları arasında İsveç Kralı X. Gustav tarafından Osmanlı Sultanı IV. Mehmed'e elçi olarak gönderilmiştir. Oldukça detaylı ve eğlenceli anlatımı olan Ralamb, Osmanlı'da İstanbul'un ve Türk halkının genel durumunu oldukça kıymetli bir biçimde betimlemiştir.

Sultan İbrahim'in içinde bulunduğu psikolojik durum, Ralamb'ın kalemine şöyle yansımıştır. "*Padişah kadınlarıyla çok büyük sefahat ve aşırılıklara düşmüştü. Zurnalar, davullar ve her türlü gürültülü çalgı refakatinde, cariyeleriyle birlikte İstanbul sokaklarında güpegündüz tahteravanla dolaşıyordu, sadrazama da, bu çalınca gezileri sırasında hiçbir arabanın karşısına çıkmamasını tembihliyordu. Sadrazam bu nedenle türlü yasal düzenlemeler yapmışsa da padişah bir gün dolaşırken karşısına odun yüklü bir at arabası çıkıyor ve o kadar kızıyor ki, yanına çağırıldığı sadrazamı oracıkta kendi eliyle bıçaklıyor, sonra herkesin görmesi için cesedini olduğu yere çıplak olarak bıraktı.*"²⁹ Seyyahın verdiği bu örneği, mehterin usulsüz kullanılmasına bir örnek olarak zikretmek uygun olacaktır.

Padişaha bağlı iki takıma bölünmüş olan 200 çalgıcı bulunur. Bunların bir kısmı seferde çalar, ötekileri her türlü çalgıyı çalarlar; bunlardan başka aşağı yukarı seksen kişi olan ve padişahın keyfine tabi olan mehteran denen şarkıcılar bulunur. Onların görevi başka eğlence bilemeyen padişah ve kadınlarının önünde gece gündüz çalgı çalmaktır."³⁰ "1660 tarihli bir bütçe defterinde 102 kişilik mevcutlu "*Mehterhane-i Alem-i Hassa*" ya ait kayıtlar mevcuttur."³¹ Bu kayıt yazarın aktardığı savaşlarda kullanılan mehter kadrosunu doğrular niteliktedir.

e.Jean-Baptiste Tavernier, 1605'te Paris'te doğmuştur. Aslen çok ünlü bir tüccar olan Tavernier, ilk seyahatini henüz 20 yaşındayken Avrupa ülkelerinin birçoğunu gezerek gerçekleştirmiştir. Tavernier 1631 ile 1663 arasında Orta Doğuya altı seyahat yapmıştır. Anadolu topraklarının büyük bir kısmını gezen seyyah 1689 da ölmüştür.

Seyyah 1657 yılında Tebriz seyahati ile ilgili olarak şunları aktarmıştır. "*Meydanda her akşam güneşin batmasından sonra ve her sabah güneşin doğuşunun ardından yarım saat süren, korkunç bir borazan ve davul konseri verilmekle görevli insanlar vardır. Bunlar meydanın köşesindeki biraz yüksekçe balkona sıralanıyorlar ve bu uygulamaya İran'ın bütün kentlerinde rastlanıyordu.*"³² Tebriz defalarca Türk devletlerinin egemenlikleri altında kalmıştır ve günümüzde bile halkının büyük kısmı Azerice konuşmaktadır. Günde iki vakit mehterin çalması (nevet vurulması) Selçuklu geleneğine göre bağlı bir hükümdarın göstergesidir. Hükümdarın mehterinin günde beş vakte kadar konser vermesine sıklıkla rastlanmaktadır.

f.Albertus Bobovius, 1610'da Polonya'da Galiçya'nın Lvov kentinde doğdu. Kırım Tatarları tarafından 1628 yılında esir edilip İstanbul'a getirilmiş ve saraya girmiştir. Burada Türk musikisini ve santur çalmayı öğrenmiştir. 1650'lerde Avrupa notalama usulüyle kayda geçirilmiş Türk klasik musikisi eserlerinin ve halk ezgilerinin en eski versiyonlarını içeren bir müzik

²⁸ Thevenot,2009:222.

²⁹ Claes Ralamb, *İstanbul'a Bir Yolculuk*, Çev: Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul,2008:60.

³⁰ Ralamb,2008:84.

³¹ Sedat Çetintaş, "Üçlü Bütüne Hasret", *Musiki Mecmuası*, Sayı: 42, İstanbul, 1951:20.

³² Jean-Baptiste Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi*, Çev: Teoman Tunçoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006:93.

antolojisi hazırlamıştır. 1657’de saraydan ayrılarak Mısır paşasının yanına gitmiş ve oradan da azat edilerek İstanbul’a dönmüş ve yine burada ölmüştür.

Sefer talimlerinde ve sportif oyunlarda mehterin kullanımı başlı başına bir araştırma konusudur. Padişahın av seferlerinden, güreş müsabakalarına, padişahın izlediği polo oyunlarına kadar mehter takımları görev almıştır. Günümüzde ki yağlı güreş müsabakalarında davul ve zurna birlikteliği mehter anlayışına dayanmaktadır. “*Saraydaki sefer taliminde, padişahın otağına serilecek olan biri 370okka (474kg.) diğeri ise 380 okka (487kg) olan iki İran halısını taşıyan yiğit bu halıları 160 adım boyunca omzunda taşımaya girişir. Bu padişahın da izlediği ve yiğitlerin kendilerini kanıtlamaya çalıştıkları bir gövde gösterisidir. Bu girişimi başarılı olan yiğit 500 ekülük bir ödülle ödüllendirilebilir. Bu iç oğlanlar halıları taşırlarken diğerleri odalarından çıkarlar ve mehter takımı davul, zurna ve nefirlerle taşıyıcıyı cesaretlendirmek için konser verirken -Allah Allah kuvvet vire- diye haykırarak onları alkışlarlar.*”³³ Sözlü mehter musikisinin icracıları çevgen çalan hanendelerdir. Özcan’a göre çevgenler yalnızca icra esnasında mehtere dâhil olmaktadır. Bunun dışında vezir içoğlanı başçavuşu ve çavuşlarının hizmetinde bulunmaktadırlar.³⁴

Bobovius’a Göre Savaş Musikisi Çalgıları

“Bu kısımda usta bir Osmanlı musikîşinası ve Avrupa tarzında müzik eğitimi olan seyyahın mehter çalgılarına yönelik kıymetli betimlemeleri bulunmaktadır. “*Akşamüstü odaya savaş ve sefer musikisi(mehterhane) hocaları gelir; onlar da derslerini verirler; çalgıları çeşitli trompet, fîfre, davul ve zil türlerinde oluşur ve sadece olağanüstü ve rahatsız edici bir ses çıkarmaya yarar. Bu çalgılara onların dilinde zurna, boru, ahenk ve ölçüleri vurmaya yarayan davul, ölçüye göre birbirine vurulan birçok bakır tabaktan oluşan nakkare, kudümbelek veya dümbelek(bunlar kudüm olmalıdır) ve zil denir; padişah halkın arasına çıktığında at üstünde taşınan tunç davulların (kös) çalınması öğretilir.*”³⁵ Bu kadar sene sarayda hem çevirmen hem de musikîşinas olarak görev alan yazarın mehter müziğine yönelik rahatsız edici tabirini kullanması, o dönem mehter müziğinin günümüz Türk Sanat Müziğinden tamamen farklı bir üslup olduğunun göstergesidir.

Bobovius’a Göre Davullar ve Borular

“*Bu mehter mızıkacılarından bazıları saray dışındaki dairelerde ikamet eder ve gün doğmadan bir saat önce nevbet çalarak padişahı musikilerinin gürültüsüyle selamlamak ve güneş battıktan bir buçuk saat sonra da padişaha iyi geceler dilemek üzere saraya getirilirler; ayrıca ramazan ayını haber vermekte de kullanılırlar. Padişah gösterişli bir atlı alayla dışarı çıktığında ona eşlik eder ve bayramda yabancı elçilere musikileriyle ziyafet çekerler. Tıpkı savaş meydanından geçen yabancıları boru ve davulla selamlayanlar gibi padişahın halk huzurunda bir kaftanla ödüllendirdiği kişileri selamlamaya da giderler; kaftan armağan edilmesinin nedeni ya terfi, ya da padişahı onlara ihsan vermeye zorlayan başka nedenlerdir; (mızıkacıların) amacı küçük bir armağan ile birkaç akçe koparmaktır.*”³⁶ Mehter icracılarının önemli gelirlerinden birisi de terfi eden devlet erkanına, nişanlarını ve hizmetkarlarını götürüp, kapısının önünde çaldıkları musikiden sonra aldıkları hediyeler ve akçelerdir.

“*Bazısı (nevbethaneler)da İstanbul’un bazı kulelerinde güneş battıktan iki saat sonra yat borusunu çalar; artık subaşının saati gelmiştir... (Mızıkacılar) güneş doğmadan iki saat önce de kalk borusu çalarlar. Bazıları da özellikle bayram arifesinde içoğlanlar halıları taşıırken, paşa unvanıyla taltif edilen eski bir içoğlanı saraydan çıkarken veya padişah kayıkla gezintiye çıktığında*

³³ Albertus Bobovius, *Topkapı Sarayı’nda Yaşam*, Çev: Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009:63.

³⁴ Nuri Özcan, “Mehter”, İA., Cilt: 28, Ankara 2003:547.

³⁵ Bobovius,2009:79.

³⁶ Bobovius,2009:80.

Turkish Studies

sarayda işlerini sürdürür."³⁷ Mehterhane-i Nevbet-i İstanbul ve Mehterhane-i Nevbet-i Galata isimli saraya bağlı üç ve dört kişilik nevbethanelerin varlığı tarihi kayıtlar ile sabittir. Bu nevbethaneler kendilerine has olan kulelerinden yazarında belirttiği gibi hem sabah gün doğmadan, hem de akşam günbatımında konserler verilerdi.

Zaman zaman bir eğlence aracı olan mehterler, sultanın en vefakar eğlence aracı olarak sürekli yanındadırlar. "Padişah kayığının tayfası görevini üstlenen bostancılar kürek çekerken, iki içoğlanı ellerinde zurna ve nakkare padişahı eğlendirir."³⁸

*Saraydan bir içoğlanı beylerbeyi unvanıyla çıktığında, adet olduğu üzere bu kişi içleri akçelerle ve fındık altunlarıyla dolu iki gümüş çanağı hadımağalarına verir, arz odasının iki farklı revağından bu çanakları içoğlanlarına gösterirler, mehteran bölüğü davullara vurup, zurna ve nefirleri çalarken büyük ve küçük odadaki içoğlanları avluya çıkarlar ve hadımağaları ellerindeki çanakları ve parayı revaktan dışarı atarlar. İşte o zaman harika bir seyir başlar.*³⁹ Saray halkının da nadide eğlence kaynağı mehter musikisi olmuştur.

g. John Covell, İngiltere Kralı II. Charles'ın sefaret papazı unvanıyla 1670'te geldiği Osmanlı topraklarında yedi yıl süreyle kalan Dr. Covell'in asıl görevi, Ortodoks kilisesini incelemektir. Ayrıca İngiliz Konsolosu Sir John Finch ile kapitülasyon görüşmeleri için IV. Mehmet'in sarayında bulunmuştur.

Covell günlüğünde Türk toplumunda sosyal hayat, adetler ve alışkanlıklardan, coğrafi harita çıkaracak kadar ayrıntılı arazi ölçümlerinden, ticaret, sarayın yönetim yapısı, protokol, merasim ve eğlencelerden bütün detaylarıyla bahsetmiştir. Covell'in birçok merakının yanında müziğe olan ilgisi dikkate değerdir. İstanbul'daki sözlü şarkıların çok güzel olduklarından lakin İngiliz zevkine uygun olmadıklarını aktarmıştır.

25 Mayıs 1675 Genç Şehzade Mustafa'nın sünnet töreni onuruna yapılan geçit töreninde bulunan Covell, "Önemli adamın oğlu sünnet edileceği zaman kesimden iki gün evvel kıyafetleri giydirilir ve fakir sünnet çocukları ile beraber at üstünde şehirde dolaşırlardı. Önlerinde Türk müziği çalgıcıları olan büyük kalabalık şarkı söyleyerek, dans ederek ve bağrışarak ilerlerdi"⁴⁰ ... Düğün günü şehzade babasının çadırına doğru gitti ve bir öpücükle karşılanarak yanına oturdu. Sonra birlikte müzik dinledirler, on kaval(zurna), altı davul, dört trampet(Bülent Aksoy çevirisinde nefir olarak zikredilmektedir.⁴¹), iki metal davul(nakkare) ve dört tambur(Bülent Aksoy çevirisine göre kös olmalıdır), dibi deri kaplı sive gibi bütün çalgılar develere yüklendi."⁴²

Covell dikkatini çeken mehterhane müziği ve çalgılarına yönelik detaylı açıklamalarda da bulunmuştur. "Padişahın katılımıyla toplu olarak camide yapılan ibadetten sonra kapağası ve kapıcıbaşının çalgıcıları çalmaya başlamıştır. Padişahın, vezirin, kaymakamın çalgıları aynıdır. Öncelikle hiçbir zaman tam bir melodinin çalınmadığı, sadece arada bir araya girerek yüksek tonda sesler çıkartan trampetler(nakkare)vardır. Sonra bizim obuamıza benzer kaval(zurna) ve onları çalan kavalcılar(zurnacılar) vardır; bunlar hiç ara vermeden çalarlar. Üçüncü olarak bizimkiler gibi ipli ve maden kaplı olmayan büyük davulları; onlar davulun iki tarafına da vururlar, sağ elindeki büyük sopayla(tokmak) uzun ve temel notalara ve sol eldeki küçük sopayla(değnek) da kısa geçici notalara; bunlar sık sık ara verirler. Dördüncü olarak birbirinden ayrı sesler çıkaran, çiftler halinde tencere veya tabak(ikisi de vardır) davullar olup aynı şekilde

³⁷ Bobovius,2009:80.

³⁸ Bobovius,2009:81.

³⁹ Bobovius,2009:92.

⁴⁰ John Covell, *Bir Papazın Osmanlı Günlüğü*, Çev: Nurten Özmelek, Dergah Yay., İstanbul, 2009:122.

⁴¹ Bülent Aksoy, *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlıda Musiki*, Pan Yayıncılık, İstanbul,1994:166.

⁴² Covell,2009:126.

Turkish Studies

birbirlerine dayalı dururlar. Beşinci olarak ellerinde gevşekçe tutarak birbirlerine vurdukları bir ayak(1 feet 30,48cm) uzunlukta iki piriç tabak(zil) vardır.⁴³ Burada zili tabak olarak tanımlaması o dönem İngiltere’inde ve Avrupa’da orkestralarda zilin yer almadığını göstermektedir.

Papaz Covel bu müziğin ruhani bir yönü olduğunu şöyle aktarmaktadır; *Bu eski müzikten kutsal kitapta bahsedildiğine inanabilirim. Anlattığım müzik başladığında 200 itfaiyeci padişahın ahırlarının olduğu taraftan(hemen yakından) omuzlarında meşalelerle, padişahın şerefine, iç karartıcı tonda bir şarkı söyleyerek gelirler, az evvel bahsettiği müziğin gürültüsü, meşaleler ve aşağı yukarı dolaşan tulumcular bir araya gelince, yeryüzünde cehennem mükemmel bir temsilini görüyor gibi oldum; oysa Türkler için bu semavi bir gösteriydi.*⁴⁴ Ayrıca mehter musikisinin sözlü bir musiki olduğu ve sözlerle birleşen nağmelerin töreni görkemli bir hale getirmiş olması önemli bir ayrıntıdır. Türkler, sözlü mehter musikisini Selçuklular’dan itibaren “*gınav’l-guzat*”(gazi şarkıları) veya “*receziyyat*”(kahramanlık türküleri) adlarıyla kullandıkları bilinmektedir.⁴⁵

Covel’da Türklerin düğün merasimlerinde mehteri kullandıklarını aktarmaktadır. “19 Haziran günü padişahın kızına verdiği çeyiz saraydan damadın evine taşınmıştır. Bu çeyiz taşıyan kafilenin ardında develerin üstünde çalgıcılar-kaval(zurna), trampet(nakkare)vs vardır.”⁴⁶

ğ.Antoine Galland, Fransa’da 1646’da Picardie’nin Rollo isimli küçük kasabasında doğmuştur. Oryantalist(Doğu araştırmacısı) ve arkeolog olan Galland “*Bin Bir Gece Masalları*” isimli eserin çevirisi ile Avrupa’nın en ünlü çevirmeni olmuştur. 1670 de Fransa’nın İstanbul elçiliğinden görevlendirilen Galland, 1673’de Suriye ve diğer bazı şehirlerde bulunmuştur. Gün gün neşrettiği eseri oldukça detaylı ve aydınlatıcı özelliği ile birçok seyyahın eserlerinden farklı bir konumdadır.

Padişahın saraydan her dışarı çıkışında mehter takımı nağmeleri şehirde yankılanırdı. Galland’ın verdiği örnek şöyledir; “Padişahın camiye gelmek için sarayda ata bindiğinde, haber vermek için davullar ve nefirler çalındı.”⁴⁷ Türk hükümdarlarının atlarına bindiklerinde askeri müzik topluluklarının nağmelerinin duyulması geleneği çok eski bir Türk töresidir.

*4 Mayıs 1672 günü Karargâha gitmek üzere ordu Edirne’den yola çıkmıştır. Yüzlerce yeniçeri ile başlayan ordu birçok silahlı askerden ibaretti ve bunlarla beraber nefir, dümbelek, davul ve darbuka çalanlar geliyordu... Atlı birliklerin ardından gelen konser veren mehter takımı da mevcuttur.*⁴⁸

Yazar 7 Mayıs günü gördüğü geçit töreninin içindeki mehter takımlarını şöyle kaleme almıştır; “*Nihayet bütün takımların ardından beş veya altı nefirden, üç dümbelekten(kös), sekiz davul, darbuka ve zilden mürekkep bir konserle son buluyordu ki, bu cengaverane ve neşeli ahenk henüz bu kadar güzel tanzim edilmiş bir şey duymamış olduğum bu memlekette beklemediğim bir mahiyet taşıyordu.*”⁴⁹ Galland bu tören esnasında heybetli Osmanlı ordusu ile bütünleşen mehter müziğine, hayranlığını dile getirmiştir. Zilleri tanımış olması XVII. Yüzyıl sonlarında Avrupa’nın artık bu çalgiya aşına olduğunu işaret etmektedir. 1683 yılında Viyana kuşatması esnasında çalınan mehter müzikleri ile içleri titreyen Avrupalılar, yenilgimizle sonuçlanan bu savaşta sayısı yüzler ile ifade edilen mehter çalgısını ve icracısını esir almışlardır. Sonrasında Avrupalıların bu çalgıcıları

⁴³ Covel,2009:133.

⁴⁴ Covel,2009:133.

⁴⁵ Recep Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, Konya İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayını, Konya, 2010:95.

⁴⁶ Covel,2009:152.

⁴⁷ Antoine Galland, *İstanbul’a Ait Günlük Anıları*, Çev: Nahid Sırrı Örik, TTK. Yay. Ankara,1998:96.

⁴⁸ Galland,1998:110.

⁴⁹ Galland,1998:122.

saraylarında şahsi müzik heyeti olarak kullandıklarını ve çok hoşlarına giden bu tarzın klasik batı müziğinde 18. yüzyıla damgasını vuran Allaturca(Türk gibi) akımını ortaya çıktığı bilinmektedir.⁵⁰

Yazarın burada yaptığı geçit töreninde birden fazla mehter takımı yer almaktadır. Geçen bir sürü asker ve saray görevlisinden sonra, “*Bütün bu şeyler gürültülü ve akisler yapan sesi harbi tamamen canlandırıp yaşatan on beş davul, bir o kadar nefir ve bir o kadar dümbelekle son bulmaktaydı. Fakat her şeyi titreten ve raşelere(titremelere) gark eden cihet, hayatımda gördüklerimin en irileri olan dört darbukanın(kös) gürleyişi idi.*”⁵¹

Türkler saraylarında orduları bir savaşı kazandığında kösleri ve diğer çalgılarını çalarak zaferlerini ilan ederlerdi. “12 Eylül 1702 günü Akşama doğru saraydan yükselen kös sesleri ve bunlardan sonra atılan toplar pek mühim olan Kamanıça kalesinin ele geçirilmiş olduğu haberini teyit etti.”⁵²

İstanbul’a gelen büyük elçilerin karaya ilk ayak bastıkları mevkide askeri birlikleri karşılanması Osmanlı âdetidir. Galland, büyük elçi Marquis de Nointel karaya çıktıktan sonra Fındıklı denen yerde piyade ve süvarilerce karşılandığını bildirir. “İhtişamlı kıyafetleri olan iki borazancı, alayı hareket ettiriyordu... Bu iki borazancı büyük elçiyi karşılamaya gelmiş bütün Türklerin önünde yürüyorlardı.”⁵³

h. Joseph de Tournefort, bitki toplamak için resmi bir görev ile doğu topraklarına gitmiştir. Bitki bilimci Tournefort, Ege adalarından sonra ve Anadolu kıyısına çıkmadan önce, geleneksel İstanbul ziyaretini yapmıştır. Kitabının yirmi iki bölümünden beşi bu ziyarete ayırırken, bu beş bölümden de ikisi Türklerin dinleri ve yönetimlerine yer verilmiştir. 1700 yılının Ağustos-Aralık ayları arası Ege adalarını gezen seyyah, Nisan 1701’de İstanbul, sonrasında Anadolu’nun birçok yerini gezen seyyah 1702 de memleketi Marsilya’ya döner.

Tournefort, doğuda seyahatler sırasında hırsızlardan korunabilmek için kervanlara sığınmıştır. Bu kervanlar tüm Osmanlı topraklarının ticaretinin ve seyahatlerinin tek alternatifidir. “3 Haziranda Trabzon’a bir günlük mesafedeyken Erzurum paşasının (Köprülü Numan Paşa) kervanına ulaşmıştır. Böyle bir paşanın kervanında 300 kişilik maiyeti ve 300 kişilik tüccar ve yolcu oldukça güven ve düzen içinde hareket etmekteydi. Erzurum paşasının yanında hizmetkârlarının yanında sazendesi sürekli seyahat etmektedir. Tournefort, paşanın dinlediği müziğin, hep aynı havanın tekrarlanması sonucu sıkıcı ve sanki çalıcılar yalnızca tek bir şarkı çalıyorlarmış gibi tek düze diye niteler... Kervanın seyahati sırasındaki mehter takımının görevi şöyledir; ilk çaldığı müzik ile kervanın bir saat sonra yola koyulacağına işaret eder, bunun amacı herkesi uyandırmaktır. İkincisi yarım saat sonra duyuluyordu ve yürüyüşün başlama işaretini veriyordu. Üçüncüsü, hep kervanın ardında, dört yüz ya da beş yüz adım geride bulunan paşanın yola çıkmasıyla başlıyordu. Müzisyenlerin isteklerine göre yol boyunca müzik birçok kez başlıyor ve bitiyordu. Müzisyenler kimi zaman konak yerinde gelince konserlerini tekrarlıyorlardı.”⁵⁴

Bursa seyahati sırasında Osmanlının atası olan Orhan Gazi’nin davulunu gören Tournefort, “Normal bir davuldan üç kat büyük olan davulun caminin giriş holünde sergilendiğini aktarmıştır. Bu davula tahta tokmakla ya da davulun tınlamasını sağlayan başka bir nesneyle

⁵⁰ Jonathan Bellman, *The Exotic in Western Music*, (Makale Yazarı: Mary Hunter, *The alla turca Style in the Late Eighteenth Century: Race and Gender in the Symphony and the Seraglio*) Northeastern University Press, 1998, USA:43-44.

⁵¹ Galland,2008:128-129.

⁵² Galland,1988:182.

⁵³ Galland,1988:224.

⁵⁴ Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, Çev: Ali Berktaş, Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008:124.

vurulduğunda çok büyük bir gürültü çıkıyor insanlar buna şaşıyor. Davulun ağırlığı 50 kiloyu aşıyor, davula takılmış ziller ve bakır aletler, davula vurulduğunda çok güçlü bir ses çıkartıyor.”⁵⁵

ı. Baron De Tott, Fransa'nın kuzeyinde bir köy olan Chamigny'de bir Macar soylusunun torunu olarak doğdu. Gençliğinde babasının görev yaptığı alaya katıldı ve 1754 yılında teğmen oldu. 1755 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na elçi olarak atanan amcası Charles Gravier'in sekreteri olarak İstanbul'a gitti. Başlıca görevi Türkçeyi öğrenmek, Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu incelemek ve Kırım Hanlığı hakkında bilgi toplamaktı. Baron'un İstanbul'a geldiğinde 1755'de Osmanlı tahtında Sultan III. Osman vardır. 1775 senesine kadar Türk topraklarında bulunmuştur.

Tott'un Türklerin musikisine karşı yaptığı tasvir onun ne kadar bu tür bir müziğe yabancı olduğunun göstergesidir. “*Türklerin sık sık başvurduğu en yaygın eğlence türü musikidir. Savaş musikisi olarak çalınan şey muazzam davullara vurulan tokmaklar, canlı ve berrak sesli nakkareler, bunların yanında duyulan cırlak sesli klarnetler(zurna) ve trompetlerdir. Ortaya çıkan ise bütün tonların zorlandığı dehşetli bir havadır.*”⁵⁶

Sonuç

Bu araştırmanın çerçevesinde incelenen kaynak eserlerdeki veriler, kronolojik bir sıra güdülerek sıralanmıştır. Avrupalıların en çok ilgilerini çeken nokta mehter musikisinin çok yüksek bir tınıya sahip olmasıdır. Seyyahlar birleştikleri noktalardan biri mehter köslerinin çalmaya başladıklarında yerin ve göğün titrediğidir. Seyyahların büyük bir kısmı mehter musikisini iç gıcıklayıcı ve rasgele bir müzik olarak tanımlamaları, onların bu kültüre yabancıliklarında kaynaklanmaktadır. Seyyahlar sıklıkla mehter musikisinin sözlü olarak kullanıldığını ve bu şekilde çok daha etkileyici bir tona büründüğünü aktarmışlardır.

Seyyahlar mehter çalgılarının davul, nakkare, zurna, nefir, zil ve zaman zaman kösten oluştuğunu belirtmiştir. En yabancı oldukları iki çalgı ise zil ve kös'tür. Eserlerdeki aktarımlar bu iki enstrümanın Türkler üzerinden Avrupa'ya geçtiğinin göstergesi niteliğindedir.

İncelenen eserlerde ortaya çıkarılan veriler sonucunda, Türklerin mehter musikisini savaşlarında, sefer talimlerinde, spor müsabakalarında, deniz veya haliçlerde yaptıkları kutlamalarında, padişahın saraydan her çıkışında, kervanlarında, elçilerin ziyaretlerinde, zafer kazandıklarında, nevbet konseri olarak her sabah gün doğmadan ve her akşam hava karadıktan sonra, sünnet öncesi gezintilerinde, terfi eden paşa ve beylerin saraydan çıkışlarında, bayram eğlencelerinde, padişaha veya paşalara ait çeyizlerin götürülmesinde, hac ve şehirlerarası diğer kervanlarında kervanın hareket için hazırlanması, durdurulması ve yol boyuca eğlendirilmesi için kullandıkları tespit edilmiştir.

Üst düzey birinin vefatı veya yenilgi durumunda tüm şehirde mehter musikisi de yasaklanmıştır. Kutsal anlamlar taşıyan mehter çalgıları ölen Osmanlı padişahlarının türbelerinde yüzyıllarca asılı kalmıştır. Mehter musikisi, Osmanlı kimliğinin bir nişanı olmuştur. Hem halkın, hem sarayının vazgeçilmez eğlencesi ve ortak paydasıdır.

⁵⁵ Tournefort,2008:235-236.

⁵⁶ Baron de Tott, *Türkler*, Çev:Reşat Uzmen, Elips Kitap, Ankara, 2004:55.

KAYNAKÇA

- Tsma.(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi) D. 9623.
- AKSOY, Bülent, *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlıda Musiki*, Pan Yayıncılık, İstanbul,1994.
- BELLMAN, Jonathan, *The Exotic in Western Music*, (Makale Yazarı: Mary Hunter, *The alla turca Style in the Late Eighteenth Century:Race and Gender in the Symphony and the Seraglio*) Northeastern University Pres, 1998, USA.
- BOBOVIUS, Albertus, *Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, Çev: Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.
- BROQUIERE, Bertrandon de la, *Deniz Aşırı Seyahati*, Çev: İlhan Arda, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- COVEL, John, *Bir Papazın Osmanlı Günlüğü*, Çev: Nurten Özmelek, Dergah Yay., 2009, İstanbul.
- ÇETİNTAŞ, Sedat, "Üçlü Bütüne Hasret", *Musiki Mecmuası*, Sayı: 42, İstanbul, 1951.
- GALLAND, Antoine, *İstanbul'a Ait Günlük Anıları*, Çev: Nahid Sırrı Örik, TTK. Yay. Ankara, 1998.
- MENAVINO, Giovan Antonio, *Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme*, Çev: Harun Mutluay, Dergah yayınları, İstanbul, 2011.
- ÖZCAN, Nuri, "Mehter", İA., Cilt: 28, Ankara 2003.
- THEVENOT, Jean, *Thevenot Seyahatnamesi*, Çev: Ali Berktaş, Kitap yayınevi, İstanbul, 2009.
- RALAMB, Claes, *İstanbul'a Bir Yolculuk*, Çev: Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul,2008
- SCHWEIGGER, Salomon, *Sultanlar Kentine Yolculuk*, Çev: S. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.
- TAVERNIER, Jean-Baptiste, *Tavernier Seyahatnamesi*, Çev: Teoman Tunçoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.
- TOURNEFORT, Joseph de, *Tournefort Seyahatnamesi*, Çev: Ali Berktaş, Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.
- TOTT, Baron de, *Türkler*, Çev: Reşat Uzmen, Elips Kitap, Ankara, 2004.
- USLU, Recep, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, Konya İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayını, Konya, 2010.
- VEHBİ Surname, *Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, Çev: Mertol Tulum, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008.